

FUNDACJA GENERALI ELŻBIETY ZAWACKIEJ
ul. Mickiewicza 10, 01-005 Warszawa
tel. 22 624 10 10, 22 624 10 11
e-mail: fundacja@poczta.onet.pl
IP 956 16 25 127; fax 22 624 502736
KRS 0000041673
NIP 525 200 0000 0000 5002 0244

poprawki nr N: 115/724
JK

cznik Toruński
dalek Edmund
Toruń

Toruń
KOP. Bat.
Śmierci
+ Moczyński Zygmunt
N: 115/724 Pom.₁

**SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI**

Noczyński Zygmunt

T:W-115/424 Pom.

*Tomu K O P - Batalion
"Śmierci"*

I./1. Relacja *k. 3 s. 1-4*

I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora —

I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora —

II. Materiały uzupełniające relację *k. 14 s. 1-20*

III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora —

III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) —

III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 —

III./5. Inne ... —

IV. Korespondencja

.....

.....

.....

V. Nazwiskowe karty informacyjne *k. 29*

VI. Fotografie *dziesiąt i ikono grafii*

1.1. Relacja - Wozyński Zygmunt

1. Relacja Edmunda Melaka a
działalności Zygmunta Wozyń-
skiego z 1987r., rękop. onyq.

h. 1 s. 1-2

2. Biogram - relacja autorstwa
Michela Dżyżko, mps

h. 2 s. 3-4

Wspomnienie o prof. Kazimierze Morysińskim - 1 -

Kiedy prawie nieszablonowo Teresia w okresie przed II wojną światową była i pozostała popularną sylwetką prof. Morysińskiego, znanego i wypróbowanego rumyńskiego i kowbojskiego, profesora i piewcy sekretów średnich, dwudziestu roku życia i wielkiego społecznika.

Mając lat 24 odwiedziła w Krakowie on z prof. Morysińskim. Było to prawdopodobnie w latach 1934 lub 1938. Teresia jako siostra Świątkowej Gimnazjum św. M. Kępczaka w Teresii byłam w roku 1932 członkinią Sekcji Mariawickiej pod kierownictwem Matki Polskiej Pieprzakowej Towarzystwa dla siostry Gimnazjum. Do matury wstąpiłam do Sekcji Mariawickiej Inteligencji Polskiej. Członkinią tej Sekcji mogła być wyłącznie ta, która legitymowała się co najmniej średnim wykształceniem i zajmowała poważne stanowisko zawodowe lub społeczne. Członkinią tej Sekcji było wielu znanych na terenie Teresii osobistości, między innymi dr med. Czubak, internista i ordynator prywatnej kliniki lekarskiej przy ul. Spadankowa oraz wspomniany prof. Kazimierz Morysiński.

Terapia, kiedy to w roku 1934 lub 1938 dla członkini tej Sekcji zorganizowano rekolekcje w klanterze O.O. Redemptorystek na Bielanach w Teresii. Miałam wówczas zamiar zamieszkać w jednym z cel, czyli pokój razem z prof. Morysińskim. W długich prowadzonych rozmowach z prof. Morysińskim wywarł on na mnie silne wrażenie. Mój stosunek do niego mógł być podobny jedynie jakiegoby do stosunku ojca i syna. Teresiam wielki znaczenie do prof. Morysińskiego. Była to postać wyjątkowo skromna, niechętna, przeciwstawiająca dobrocią i szlachetnością. Prof. Morysiński był prawie ciągle wystawiony w rozmowach i modlitwach. W czasie całych rekolekcji stała w dzień i w noc przelatywała na terenie klanteru. Choć nie chciała, nigdy wychodziła i nocować w domu. Nie chciała przeszkadzać prof. Morysińskiemu w jego samych modlitwach, ja bratem udawałam w akcji oficjalnej rekolekcji, a potem udawałam się do domu, nie przedstawiając profesora samego. 4

Wojła po wybuchu wojny została w więzi, w prof. Morysiński został
organizowany wraz z grupą ludzi należących do tajnej organizacji p.n. Główny
Biuro. Ja wtedy jeszcze nie należałem do żadnej tajnej organizacji, gdyż
nie należałem do niej z nikim, który by uprawiał prace nad swoją działalnością
i wypracował projekt. Stało się to dopiero w roku 1943. Wówczas
zanim się staliśmy osobami innymi, by walczyć o wyzwolenie w tej okropnej wojnie.

Stanisław Marlak

Przed, dnia 27 stycznia 1984 r.

Moczyński Zygmunt /1871-1940/ członek K O P , współzałożyciel konspiracyjnej organizacji "Batalion Śmierci za Wolność" w Toruniu. Urodzony 23 VI 1871r. w Bydgoszczy; syn organisty Marcina i Eleonory z d.Holstein. Po ukończeniu Szkoły Elementarnej uczył się w szkole w Rogoźnie, następnie uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Paradyżu /Gościkowie/ k. Opoczna , gdzie w 1893r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W 1898r. ukończył Instytut Muzyki Kościelnej w Berlinie, otrzymując dyplom organisty, dyrygenta i nauczyciela muzyki. Za patriotyczne poglądy/był zwolennikiem Narodowej Demokracji/władze pruskie zabroniły mu po ukończeniu studiów podjęcia pracy w charakterze nauczyciela muzyki w Grudziądzu. W 1900r. podjął pracę w Szczecinie jako nauczyciel muzyki w szkole katolickiej , pełniąc jednocześnie funkcję organisty i dyrygenta chóru przy tamtejszej farze. Po wyzwoleniu Polski Moczyński od 1919 do 1922r. był nauczycielem w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Rogoźnie Wielkopolskim. W 1922r. objął posadę nauczyciela muzyki w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Toruniu. Jego okres pracy w Toruniu obejmował twórczość kompozytorską /w tym czasie skomponował wiele znanych i popularnych utworów muzycznych, był wykładowcą teorii muzyki i wicedyrektorem Konserwatorium Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Toruniu. W latach 1928-1939 był także dyrygentem toruńskiego chóru męskiego "Dzwon", organistą w kościele NMP i dyrygentem chóru " Cecylia". Współpracował z Toruńską Rozgłośnią Polskiego Radia i Konfraternią Artystów w Toruniu. ~~W 1939r. miał 68 lat~~ ~~w kampanii wrześniowej nie brał udziału~~ W listopadzie 1939r. był współzałożycielem i organizatorem konspiracyjnej organizacji młodzieży szkół średnich "Batalion Śmierci za Wolność" wspólnie z nauczycielką Wandą Bukiewicz, księdzem Leonem Głowczeskim, gimnazjalistami Jadwigą Kowalską, i Henrykiem Czyżniewskim. Członkami tej organizacji liczącej ~~ponad 120 osób~~ byli nauczyciele, absolwenci i uczniowie toruńskich gimnazjów im. M. Kopernika, Królowej Jadwigi oraz młodzież środowisk patriotycznych. Był też członkiem organizacji wojskowo-politycznej o zasięgu ogólnopolskim "Komenda Obrońców Polski" zaprzysiężony do niej pod koniec 1939r. przez Zbigniewa Stankiewicza ps. "Grom". Miał stały kontakt z konspiracyjną organizacją oficerów i podoficerów "Grunwald" działającą na terenie Pomorza. Mieszkanie Moczyńskiego przy ul. Konopnickiej 15 w Toruniu było punktem kontaktowym członków "Batalionu Śmierci" i "Grunwaldu" do marca 1940r. oraz jednym z miejsc ,gdzie redagowano kolportowaną gazetkę "Za Wolność" - organ prasowy organizacji "Batalionów Śmierci " za Wolność.

W dniu 6 III 1940r. został aresztowany wraz z innymi członkami "Batalionów Śmierci", "Grunwaldu" i K O P. Był więziony w Forcie VIII w Toruniu a przewożony na przesłuchania do siedziby gestapo na ul. Bydgoską gdzie był ciężko torturowany. Takie same imię i nazwisko nosił działacz Polonii gdańskiej /dr Zygmunt Moczyński/ gestapo mogło go podejrzewać, że był członkiem dywersyjnej Tajnej Organizacji Wojskowej z Gdańska i posłem do sejmiku gdańskiego. Następnie był przewieziony do więzienia gestapo w Bydgoszczy, stąd 9 IX 1940r. razem z Wandą Bukiewicz, Jadwigą Kowalską oraz siedmioma więźniami "Batalionów Śmierci", "Grunwaldu" i K O P był przewieziony do warszawskiego więzienia na Pawiaku. W dniu 17 IX 1940r. został rozstrzelany w Palmirach.

Z małżeństwa zawartego 11 II 1896r. z Marią z d. Gobel miał troje dzieci.

Odnaczony Złotym Krzyżem "Pro Ecclesia et Pontifice" /1928/, Złotym Krzyżem Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej /1936/. Imieniem Zygmunta Moczyńskiego nazwana jest ulica w Toruniu, Bydgoszczy i Szczecinie. W 1946r. toruński chór "Dzwon" otrzymał nazwę "Chór Rzemieślniczy Dzwon im. Zygmunta Moczyńskiego". Na domu w Toruniu przy ul. Konopnickiej 15, w którym mieszkał przez ostatnie lata życia jest tablica pamiątkowa.

AP AK, T.: Adamek J., Adamek K., Moczyński Z., Stankiewicz L.; Bartoszewski W.; Warszawski pierścień śmierci 1939-1944, Wyd. 2, Warszawa 1970 s. 528; Ciechanowski K., Ruch oporu...; Lipska H., Zawacka E., Torunianie w Palmirach "Nowości" 1986, z 19 IX; Męclewski A., Neugarten 27 s. 233; Pomo. Org. konsp. poza AK...; Przybyłowa J., Pamiętnik 1928-1965 s. 171/Rkp. Tow. Bibliofilów w Toruniu/; Sł. Konsp. Pom... cz. 2, 3; Waszkiewicz Z., Z dziejów ruchu oporu w Toruniu i powiecie toruńskim podczas okupacji hitlerowskiej, Roczn. Tor. R. 15:1980, s. 51-70; Witkowski L., Zygmunt Moczyński /1871-1940/, Kompozytor, dyrygent i pedagog w: Wybitni ludzie dawnego Torunia pod red. M. Biskupa, Toruń 1982 s. 281-286.

Michał Ojczyk

II, Materiały uzupełniające relacje -
- Koczymński Zygmunt.

1. Witkowski S., "Zygmunt Koczymński", wydbitke
w Rozmike Toruńskiego z 1973, s. 283-294 k. 7 s. 1-13
2. Witkowski S., Zygmunt Koczymński (1871-1946),
[w:] Wybitni ludzie Torunia, pod red.
B. Biskupa, Toruń 1982, s. 281-285, kserok. k. 5 s. 14-18
3. Biogram "Koczymński Zygmunt", [w:] Komorowski S.,
Konspiracja pomorska 1939-1947, Selwykon,
Gdańsk 1993, s. 102-103, kserokop. k. 1 s. 19
4. Ojczyk M., biogram "Koczymński Zygmunt",
[w:] Słow. biograf. konsp. pomorskiej 1939-1945,
Toruń 1998, z. 4, s. 104-105, kserokop. k. 1 s. 20

Zygmunt Moczyński

kompozytor, dyrygent, pedagog i działacz muzyczny
1871—1940

Leon Witkowski

Dnia 23 lutego 1971 roku minęło sto lat od czasu, kiedy w Bydgoszczy urodził się wybitny kompozytor pomorski, dyrygent, wirtuoz organowy, wychowawca i działacz muzyczny, Zygmunt Moczyński. Choć pierwszy okres swego życia (do roku 1900) spędził na ziemi wielkopolskiej, drugi (1900—1919) w wówczas niemieckim Szczecinie, trzecim, a zarazem najważniejszym, bo najbogatszym w twórczość oraz w działalność pedagogiczną i dyrygencką okresem swego życia (1922—1940) jest związany z Toruniem i dlatego to miasto najwięcej mu zawdzięcza. Toruń, jako ówczesna stolica województwa pomorskiego, był ośrodkiem, który dodatkowo wpływał na rozwój uzdolnień muzycznych Moczyńskiego. W latach międzywojennych bowiem, kiedy to społeczeństwo pomorskie było nastawione na ugruntowanie polskości na odzyskanym po traktacie wersalskim terenie, na walkę z niemiecką irredentą, a zarazem na szerzenie spraw morskich oraz na budzenie miłości do morza i Pomorza. Moczyński znalazł tu klimat sprzyjający jego twórczości muzycznej, zwłaszcza pieśniarskiej. Świadczy o tym wyraźnie wiele jego pieśni, związanych tematycznie z morzem i Pomorzem, z *Hymnem Pomorza* na czele.

Życie i twórczość Zygmunta Moczyńskiego nie znalazły jeszcze swego monografa. Istnieje wprawdzie cały szereg rękopiśmiennych czy drukowanych mniejszych lub większych szkiców dotyczących jego osoby i twórczości¹, brak jednak jeszcze wyczerpującej, monografii o tym kompozytorze, na którą on w pełni zasługuje.

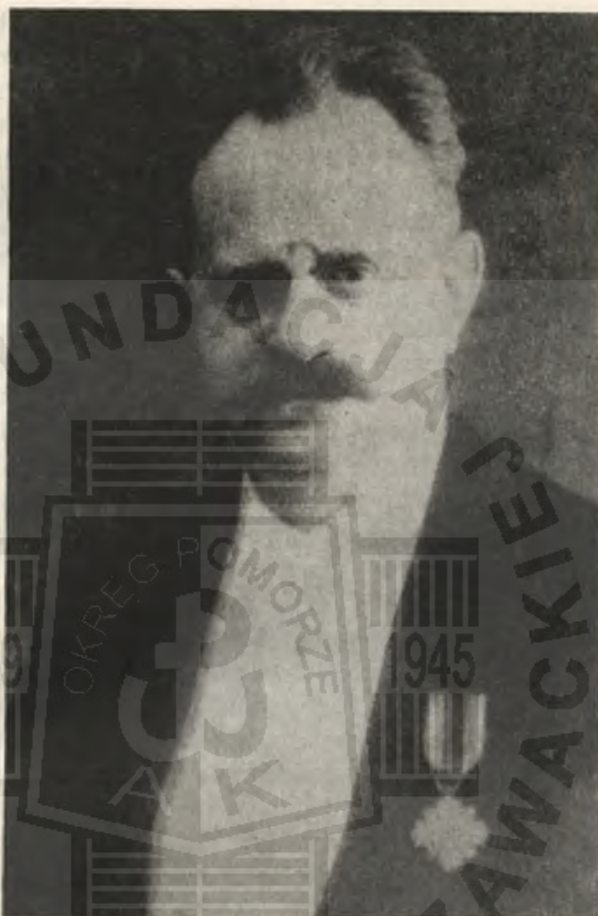
¹ L. Witkowski, *Złoty jubileusz pracy kompozytorskiej Moczyńskiego*, Słowo Pomorskie, nr 281 z dnia 8 XII 1938 str. 4; L. K i c, *Zygmunt*

Zygmunt urodził się dnia 23 lutego 1871 roku w Bydgoszczy jako najmłodszy syn Marcina Moczyńskiego², organisty przy tamtejszej farze. Już w bardzo młodym wieku wykazywał uzdolnienia muzyczne kiedy jako 6-letni chłopiec zasiadał przy organach zastępując swego ojca. Śpiewał też w chórze (głosem altowym) i przez to poznawał utwory dawnych klasyków: Haydna, Mozarta, Bethovena i innych mistrzów. Rychło odzywa się w nim, odziedziczone po ojcu i dziadku, uzdolnienie kompozytorskie, gdyż już jako mały chłopiec komponuje msze na chór mieszany i orkiestrę w stylu Mozarta, czym zadziwił dyrektora Instytutu Muzycznego w Bydgoszczy, do którego uczęszczał. Wkrótce potem skomponował kantatę z okazji srebrnego jubileuszu ojca. Utwór ten został pod dyktando małego Zygmunta wykonany w obecności licznych duchowieństwa i parafian. Duchowieństwo radziło oddać chłopca na kształcenie do znanej, znakomitej szkoły muzyki kościelnej w Ra-

Moczyński, w 50-lecie pracy kompozytorskiej, Toruń 1938, odbitka z miesięcznika *Śpiewak*; Zygmunt Moczyński, anonimowy maszynopis (krótki życiorys i spis najważniejszych kompozycji), s. 6, znajduje się w archiwum Pom. Związku Śpiewaczego w Toruniu. Zygmunt Moczyński, anonimowy rękopis (4 strony) zawierający krótki życiorys Moczyńskiego i nieco szczegółowszy spis jego kompozycji, sporządzony przed wybuchem II wojny światowej, własność tegoż archiwum; L. Witkowski, *Zygmunt Moczyński, czołowy kompozytor pomorski*, Robotnik Pomorski z dnia 3 X 1946; tenże, (*Zygmunt Moczyński*), *Program I Zjazdu Śpiewaczego w ramach uroczystości 600-lecia w Bydgoszczy 8—10 czerwca 1946 r.*, s. 5—7; W. Wroński, *Zygmunt Moczyński*, *Życie Śpiewacze*, rok VI, nr 4. Warszawa, kwiecień 1953, s. 9—12 (bardzo krótki życiorys i zestaw twórczości chóralnej, pieśni o charakterze świeckim); B. Czajkowski, *Program koncertu kompozytorskiego ku czci Zygmunta Moczyńskiego w 20 rocznicę jego śmierci* (krótki rys życia i spis wybranych kompozycji), Toruń 1964; L. Witkowski, *Zygmunt Moczyński*, *Życie Śpiewacze*, nr 7—8, 1971, s. 24—25 (rys życia i działalności).

² Brat Zygmunta Moczyńskiego, ks. kanonik Leon M., ur. 29 III 1860 r., po studiach muzycznych w Ratyźbonie, uprawiał muzykę kościelną we Włocławku, był dyrygentem chórów kościelnych, kompozytorem, „wychowawcą miłośników muzyki kościelnej”, profesorem Seminarium Duchownego we Włocławku. Zmarł w r. 1914, patrz: R. Szanckak, *Ks. Leon Moczyński, miłośnik pieśni i jej krzewiciel we Włocławku*, 50-lecie Towarzystwa b. Chórów Katedralnych „Lutnia” we Włocławku, 1938, s. 10.

Zygmunt Moczyński

tyzbonie. Ojciec jednak wybrał dla niego zawód nauczyciela — być może lękając się o niepewną przyszłość zawodowego muzyka — i oddał go do preparandy, to jest do wstępnej szkoły dla przyszłych nauczycieli w Rogoźnie. Syn miał uprawiać muzykę ubocznie. Tutaj, oraz w seminarium nauczycielskim w Paradyżu, (w powiecie międzyrzeckim w województwie poznańskim), do którego Zygmunt uczęszczał po ukończeniu preparandy w Rogoźnie, powstają dalsze jego kompozycje. Zwłaszcza wykonana w Pa-

radyżu, w obecności grona nauczycielskiego, ballada *Król ślepiec* na chór męski i małą orkiestrę wywołuje podziw dyrektora, który radzi mu udać się po ukończeniu seminarium na studia muzyczne do Królewsko-Akademickiego Instytutu Muzyki Kościelnej w Berlinie. Moczyński jednak po otrzymaniu świadectwa dojrzałości dnia 23 lutego 1893 w Paradyżu udaje się — zgodnie ze skierowaniem władz — na stanowisko nauczyciela-praktykanta do szkoły podstawowej w Koźminie (1 kwietnia 1893)³. W tym mieście prowadzi, wspólnie z adwokatem Czypickim, działalność na polu muzycznym wśród miejscowej Polonii. Wystawia także popularny wówczas i często grywany przez polskie zespoły amatorskie na terenie b. zaboru pruskiego wodewil *Skalmierzanki*, sprowadzając orkiestrę wojskową z Krotoszyńska. O tym doniesiono inspektorowi szkolnemu. Groźbę suspendowania nauczyciela zażegnały interwencje Czypickiego, burmistrza Jankego i późniejszego prezesa Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, Frydrychowicza.

Po złożeniu w dniach 14—18 września 1895 r. w Rawiczu tzw. drugiego, kwalifikacyjnego egzaminu na nauczyciela szkoły podstawowej otrzymuje Moczyński nominację na stałego nauczyciela w Koźminie. Niebawem jednak uzyskuje stypendium naukowe na studia w Instytucie Muzyki Kościelnej w Berlinie, który wtedy był jedyną wyższą szkołą kształcąca kandydatów na nauczycieli muzyki w szkolnictwie średnim w Niemczech. W Berlinie przebywał Moczyński dwa semestry (1897/1898) i studia ukończył z dyplomem organisty, dyrygenta chórów i nauczyciela muzyki. Dokumenty⁴ wykazują, że Moczyński „zdał egzamin uzupełniający lub specjalistyczny” jako nauczyciel muzyki przy wyższych szkołach⁵ dnia 23 marca 1898 i to z przedmiotów: organy, historia i budowa organów, fortepian, skrzypce, gra z partytury (tj. czytanie partytur), harmonia, nauka o fugach, kontrapunkt, śpiew gre-

³ Rok szkolny rozpoczynał się w Prusach z dniem 1 kwietnia.

⁴ „Wykaz osobisty dla członków grona nauczycielskiego w szkołach średnich i seminariach nauczycielskich, Moczyński Zygmunt”, wykaz wypełniony w Rogoźnie, dnia 3 X 1919, przez dyrektora szkoły Franciszka Pawłowskiego — znajduje się w aktach Pom. Związku Śpiew.

⁵ Szkołami „wyższymi” (Oberschullen) były nasze szkoły średnie.

goriański, chóralny i solowy, kierownictwo chóru, oraz, że Moczyński wykazał znajomość języka francuskiego, i mniej biegle, łaciny. Po powrocie ze studiów berlińskich Moczyński pracuje nadal na stanowisku nauczyciela w szkole ludowej (tj. podstawowej) w Koźminie i to do dnia 1 stycznia 1900 roku. Nie mógł wtedy otrzymać stanowiska nauczyciela muzyki w seminarium nauczycielskim w Grudziądzu; regencja w Kwidzynie, której Grudziądz podlegał, odmówiła bowiem zezwolenia, zarzucając mu, że jego ojciec i dziadek byli powstańcami, a żona⁶ źle mówiła po niemiecku. Udał się więc do Szczecina, gdzie wakowała posada nauczyciela w szkole katolickiej. Pracował tam od 1 IV 1900 do 1 IV 1919 jako nauczyciel muzyki, a zarazem jako organista i dyrygent chóru kościelnego przy farze.

W okresie szczecińskim skomponował Moczyński wiele utworów, przeważnie kościelnych. Są to:

Hymn *Tu es Petrus* (na chór mieszany, wyd. Kothe's Erben w Głupczycach na Śląsku), *Oratorium na Boże Narodzenie* i *Oratorium na Wielkanoc* (na chóry z orkiestrą), *Msza gregoriańska* (na 1 głos z organami — wydana jak powyżej), *Missa brevis* (na chór mieszany), *Offertoria* (na chór mieszany), *Ballada o św. Elżbiecie* (na chór mieszany), 10 pieśni do Matki Boskiej (na chór mieszany), *Msza gregoriańska* (na chór męski), *Msza* (na 3 głosy żeńskie z organami), *Motet na przyjęcie biskupa* (na chór męski z tow. puźonów, wyd. L. Schwann w Düsseldorfie), *Hymn papieski* (na chór i solo tenor), *Regina coeli* (na chór mieszany z organami), *Sursum corda* (na chór męski, wyd. André w Offenbach nad Menem) i dużo różnych pieśni świeckich na chóry męskie, mieszane i dziecięce, 6 chórów męskich (w r. 1905), 4 chóry męskie (w r. 1906), *Msza* na 3 głosy żeńskie (w r. 1908), *Msza* na 4 głosy męskie, *Et incarnatus est* na 8 głosów (w r. 1908), *Msza* na 4 głosy, *Benedictus* (w r. 1917), 3 *preludia (trio) na organy* (w r. 1907).

W aktach Moczyńskiego znajdujemy adnotację: „Dużo kompo-

⁶ Pierwsza żona Moczyńskiego (od dnia 11 II 1896 r.) z domu Maria Goebel, zmarła w maju 1912 roku zostawiwszy troje dzieci. Druga żona (od 4 grudnia 1912 r.) Maria z d. Ratajczak przeżyła męża i zmarła po II wojnie światowej.

6

zycji (wartości 3—4 tysięcy marek) pozostało na pamiątkę w kościele farnym w Szczecinie”. Można stąd wnioskować, że sam kompozytor chyba nie przywiązywał wielkiej wagi do nich (jeśli nie zostały w odpisach lub w egzemplarzach drukowanych). Fakt jednak, że wiele jego utworów zostało wówczas wydanych w Niemczech, świadczyć może o tym, że musiały mieć wartość nie tylko doraźną, okolicznościową.

Po pierwszej wojnie światowej wraca Moczyński do wyzwolonej ojczyzny i od dnia 1 kwietnia 1919 roku jest nauczycielem w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Rogoźnie, w którym pozostaje do roku 1922. Wówczas powstają jego utwory: *Gaude Mater Polonia* (na chór męski), *Pieśń żołnierska* i *Koncert Jankiela* (melodeklamacja do słów Mickiewicza), *Siedem ostatnich słów Zbawiciela na krzyżu* (melodramat), *Skoro ze snu wstaje zrana* (na chór męski), *Msza polska* (na chór męski), *Do mojej cichej wioski* (na sopran i tenor z akomp. fortepianu), krótkie kwartety smyczkowe.

W roku 1922 zostaje Moczyński powołany na stanowisko nauczyciela muzyki w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Toruniu. Tu też pozostał do czasu zaarrestowania go przez gestapo dnia 6 marca 1940 roku. W roku 1934 — po przejściu na emeryturę — zostaje wykładowcą (harmonii i innych przedmiotów teorii muzyki) oraz wicedyrektorem Konserwatorium Muzycznego Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Toruniu. W tej szkole prowadził też chór szkolny. Od 1928 roku do chwili wybuchu II wojny światowej był ponadto dyrygentem chóru „Dzwon” w Toruniu. Przez szereg lat był Moczyński również organistą i dyrygentem chóru „Cecylia” przy kościele NMPanny w Toruniu.

Okres toruński przyniósł kompozycje najbardziej dojrzałe. Teraz Moczyński preferuje zdecydowanie tematykę świecką, patriotyczno-narodową, w swych utworach, zwłaszcza w pieśniach, a szczególnie pomorsko-morską, przyczyniając się tym samym do wzbogacenia jeszcze wtedy dość skromnego repertuaru pieśniarskiego o tematyce poświęconej morzu i Pomorzu. Wiele jego kompozycji z tej twórczości zaangażowanej, z *Hymnem Pomorza* na czele, weszło i pozostaje do dziś w repertuarze naszych amatorskich

zespołów śpiewaczych, nie tylko pomorskich. Pieśni te budziły zainteresowanie szerszego społeczeństwa sprawami morskimi oraz czujność narodową przed nadchodzącą walką o polskość Pomorza.

W okresie toruńskim powstały liczne kompozycje, szczególnie na chóry (męskie lub mieszane), na które Moczyński już od wczesnej młodości komponował, zwłaszcza że długoletnia praca dyrygentka z chórami szkolnymi albo społecznymi, amatorskimi otwierała przed nim tajniki odtwórcze tego gatunku muzykowania. Na chóry męskie powstały wówczas: *Bolesław Chrobry* (z akomp. orkiestry lub fortepianu), *Hejnał*, *Śmierć trębacza*, *Szturm do okopu odparty*, *Od Włocławka do Kruszwicy*, *Walerian Łukasiński*, *Śpiewak zwycięzca*, *Kołysanka*, *Wieczorna muzyka żab*, *Kapała się Kasia w morzu*, *Psalm 79*, *Gdzież to jedziesz Jasiu*, *Pochód śpiewaków* (z solo barytonowym), *Matulu wciąż mi radziła*, *Jakże cię mam brać, dziewczyno*, *Szarża*, (z sygnałem waltorni i trąb), *Gdy do wsi przyszli ulani*, *Straż nad Wisłą* (też na chór mieszany), *Statek*, *Witaj, polskie morze nasze* (na chór męski i mieszany), *Od morza, z Pomorza my, polski lud*, *Oj Maryś niebogo!*, *Czy to anioł czy diabełek?*, *Hymn ku czci św. Stanisława Kostki*.

Na chór mieszany zaś: *Do mojego grajka*, *Ażeby ja mogła* (ku jawiak), *Z twoich kości, hetmanie*, *wstaje cud* (ku czci Tadeusza Kościuszki), *Jedzie Jasio*, *Morze, bądź pozdrowione!*, *Ojczyzna* (na chór 9-głosowy).

Z większych kompozycji powstają w Toruniu: *Stabat Mater* (duet na tenor i bas z akomp. organów), *O wielkości Boga* (na sopran solo, baryton i wiolonczelę z akomp. organów lub fortepianu), *Benedictus* (na sopran solo), *Rzucić kwiaty* (na chór męski i mieszany oraz solo tenor i bas z orkiestrą symfoniczną), *Spijże już* (duet — pieśń pogrzebowa na sopran i tenor), *Chwała aniołów* (na solo z akomp. organów lub fortepianu), *Msza ku czci św. Tereski od Dzieciątka Jezus*, *Oratorium Józef Piłsudski* (na chóry męski, mieszany, żeński i chłopięcy, solo sopran, tenor, baryton i orkiestrę — wykonane w drugą rocznicę śmierci Piłsudskiego), *Reduta Orzona* (do słów A. Mickiewicza — na chór męski, solo tenor i bas z orkiestrą), *Ecce sacerdos magnus*, *Wonne gaje zaszumiały*.

Do dzieł czysto instrumentalnych Moczyńskiego należą: *Koło-*

wrotek na skrzypce solo z tow. fortepianu, *Trio kameralne na obój, klarnet i fagot*, *Poemat symfoniczny na małą orkiestrę*, *Kwartet smyczkowy* (osnuty na motywach pieśni ludowych), *Marsz żałobny ku czci śp. Żwirki i Wigury* na orkiestrę dętą i symfoniczną, *3 postludia organowe* stosowane do *Ite missa est* (wyd. Schott w Wiedniu), *3 tria na organy* (wyd. Kothe's Erben). Opracowanie pieśni „*Kto się w opiekę*” na organy.

Na konkursach krajowych Moczyński uzyskał wiele nagród za swoje kompozycje:

w roku 1927: I nagroda Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych w Warszawie za utwór *Hejnał* na chór męski;

w r. 1934 zaszczytne wyróżnienie Małopolskiego Związku Śpiewaczego we Lwowie za utwory na chór męski: *Śpiewak zwycięzca* i *Walerian Łukasiński*;

w r. 1935: II Nagroda Związku Śpiew. Poczł. w Wilnie za utwór *Szturm do okopu* (na chór męski);

w r. 1935 — II nagroda chóru Echo-Macierz we Lwowie za utwór *Śmierć trębacza* oraz zaszczytne wyróżnienie za utwór *Statki* (na chór męski);

w r. 1936: III nagroda „Lutni” we Włocławku za utwór *Od Włocławka do Kruszwicy* (na chór męski) oraz zaszczytne wyróżnienie za utwór *A gdy poszedł Stach na łowy* (na 6-głosowy chór mieszany);

w r. 1938: I nagroda Rady Kultury w Gdańsku za kantatę na chór mieszany z orkiestrą *Hel*.

w r. 1938: sześć nagród (na łączną liczbę jedenastu) na konkursie Ligi Morskiej i Kolonialnej za piosenki dla młodzieży szkolnej z akomp. fortepianu: *Córka morskiego króla* (I nagroda), *Na morzu* (II), *Piosenka o Funduszu Obrony Morskiej* (IV), *Pieśń marynarzy*, *Przyszła kryśka na Matyska* (I), *W dalekim porcie* (IV), i pieśni na chór a capella *Rozmowa z okrętem* (II), Poza tym zostało zakupione *Przyrzeczenie* (na chór mieszany).

Pomorski Związek Śpiewaczy w Toruniu wydał w 1938 r. w swej „Biblioteczce” 18 utworów Moczyńskiego, z okazji 50-lecia jego twórczości kompozytorskiej. Wśród nich znalazły się: *Zaślubiny morza*, *Hymn Pomorza*, *Witaj polskie morze nasze*, *Straż nad*

Wisłą, Od morza, z Pomorza my, polski lud, Gdy do wsi przyszli ułani, Jakże mam cię brać dziewczyno, Matula mi wciąż radziła.

W tejsze „Biblioteczce” wydano szereg utworów chóralnych Moczyńskiego dla młodzieży szkolnej, na 1, 2 i 3 głosy równe, chłopięce, żeńskie lub męskie. W tym wyborze uwzględniono pieśni o tematach odnoszących się do tzw. ówczesnego Wielkiego Pomorza, np. *Hymn Pomorza, Straż nad Wisłą* itp.

Spotkało Moczyńskiego wiele dowodów uznania za wyniki jego 50-letniej pracy kompozytorskiej, nauczycielskiej i dyrygenckiej. Za działalność kompozytorską i artystyczną nadała mu Rada Naczelna Zjednoczenia Polskich Zespołów Śpiewaczych w Warszawie w roku 1934 odznakę honorową srebrną (II stopnia) a w roku 1936 odznakę złotą (I stopnia). Za zasługi położone na polu muzyki kościelnej otrzymał Moczyński w roku 1928 złoty krzyż „Pro Ecclesia et Pontifice”, a za działalność na polu rozwoju sztuki w roku 1936 Złoty Krzyż Zasługi. W dniu 11 grudnia 1938 roku, w czasie uroczystego jubileuszu 50-lecia pracy kompozytorskiej, urządzonego przez Pomorski Związek Śpiewaczy i Konserwatorium Muzyczne Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Teatrze Miejskim w Toruniu, w obecności licznych przedstawicieli władz świeckich i duchownych, z ówczesnym wojewodą pomorskim S. Kirtiklisem na czele oraz wielu delegacji świata artystycznego, zwłaszcza muzycznego, otrzymał Moczyński liczne dowody uznania za swe osiągnięcia artystyczne i pedagogiczne⁷. Moczyński był wtedy jeszcze w pełni sił twórczych.

⁷ Program koncertu zawierał wyłącznie utwory Moczyńskiego: Chór św. Cecylii przy kościele NMPanny w Toruniu odśpiewał *Ojcze nasz*, zespół chórów szkolnych żeńskich *Niewiast polskich serce święte*, pod dyrekcją jubilata wykonano *Marsz żałobny ku czci Żwirki i Wigury* i *Poemat symfoniczny*, połączone chóry toruńskie wykonały z towarzyszeniem orkiestry *Hymn Pomorza* oraz kantatę *Hel*, chór mieszany kościoła Chrystusa Króla wykonał utwór *Zaślubiny Morza*, połączone chóry mieszane „Lutnia” i chór kościelny przy bazylice św. Jana w Toruniu wykonały *Confiteor Tibi Domine*, chór „Dzwon” i chór św. Cecylii zaś *Zdrowaś Maryo*, chór „Halka” z Podgórze i chór kościoła Chrystusa Króla utwór *Rzucić kwiaty*, na zakończenie wykonał chór mieszany kościoła św. Katarzyny *Hymn ku czci*

10

Dnia 6 marca 1940 roku Moczyński został aresztowany i osadzony w forcie VII w Toruniu a następnie wywieziony do Bydgoszczy. Powody i okoliczności tego aresztowania nie są nam bliżej znane. Akta gestapowskie z tej sprawy nie zachowały się, brak też wiarygodnych relacji ustnych na ten temat. Moczyński był zapewne zamieszany w podziemną pracę polityczną, która została wykryta. Prawdopodobnie jednak jednym z głównych powodów aresztowania była jego patriotyczna twórczość pieśniarska, zwłaszcza *Hymn Pomorza*. Po wyjątkowo okrutnych męczarniach, o których relacjonował Dalkowski⁸, zginął Moczyński w dniach 17 lub 19 września w Warszawie, albo też w niewiadomym terminie w Bydgoszczy. Według relacji L. Wanata i W. Bartoszewskiego zginął Moczyński w Warszawie na Palmirach w dniu 17 września 1940 roku⁹ i to jest oficjalna data jego śmierci. Dodać jednak trzeba, że w świetle wspomnianych wypowiedzi Dalkowskiego¹⁰ wydaje się rzeczą niezrozumiałą, dlaczego Gestapo miałoby aresztanta, prawdopodobnie już bardzo chorego, przewieźć z Bydgoszczy do Warszawy jedynie w celu stracenia go tam, a nie w Bydgoszczy, gdzie przecież zginęło tylu innych Polaków. Nie wiadomo,

Tadeusza Kościuszki. „Dzwonem” dyrygował młody dyrygent Skrobaccki, zespołem chórów szkolnych (żeńskich) Jórkowski, solistką (w poemacie *Rzucać kwiaty*) była Jędrzykówna, a w utworach wykonanych przez chór „Halka” i chór przy kościele Chrystusa Króla partie solowe wykonał Dębowski. Moczyński otrzymał w czasie tej uroczystości członkostwo honorowe chóru „Dzwon” oraz chóru garnizonowego.

⁸ Przedwojenny jubiler Dalkowski z Torunia, który razem z Moczyńskim przez jakiś czas siedział w więzieniu w Bydgoszczy powiedział autorowi niniejszego artykułu w roku 1946, że widział Moczyńskiego tak bestialsko pobitego, że strzępy ciała wisiały na kościach. W końcu Moczyński na skutek przejść i strasznych cierpień zachorował, widział wszystko w kwiatkach, odczuwał woń bzów czy róż itd.

⁹ L. W a n a t, *Za murami Pawiaka*, Warszawa 1967, s. 185, „Transporty śmierci”, pisze: „emerytowany profesor muzyki, kompozytor i dyrygent chórów, Zygmunt Moczyński”; W. B a r t o s z e w s k i, *Warszawski pierścień śmierci*, Warszawa 1970, s. 528, podaje, że Z. Moczyński został stracony dnia 17 IX 1940 r. Na stronie 99 jednak podaje trochę mylną datę urodzenia Moczyńskiego (jeśli to nie jest błąd drukarski): zamiast 23 II 1871 jest 23 VIII 1871.

¹⁰ Patrz przypis 8.

czy sprawa aresztowania i zamordowania Moczyńskiego doczeka się kiedyś ostatecznego wyświeślenia.

Po drugiej wojnie światowej nazwano w Toruniu jedną z ulic miasta jego imieniem; to samo zrobiono również w Szczecinie i w Bydgoszczy. Toruński Chór Rzemieślniczy Dzwon, którym przez 11 lat dyrygował Moczyński, zmienił na jego cześć w 1946 r. swą nazwę na „Chór Rzemieślniczy Dzwon im. Zygmunta Moczyńskiego”.

Dnia 17 czerwca 1962 r. została na domu w Toruniu, przy ulicy Konopnickiej 16 w którym Moczyński w ostatnich latach swego życia mieszkał, komponował, i gdzie został w roku 1940 zaaresztowany, wmurowana tablica pamiątkowa ku jego czci. Inicjatorem tego był dyrygent toruńskiego chóru poligrafików prof. J. M. Wieczorek, a realizatorem Zarząd Wojewódzki ZBOWiD oraz Front Jedności Narodowej. Zarząd Pomorskiego Związku Śpiewaczego i jego Toruński Okręg niejednokrotnie publicznie uczcił pamięć Moczyńskiego, szczególnie w czasie akademii-koncertu w 20 rocznicę jego śmierci. Dnia 23 lutego 1971 roku, to jest w setną rocznicę urodzin Moczyńskiego, wspomniany chór „Dzwon” urządził wspólnie z I — Toruńskim Okręgiem PZŚ publiczną uroczystość okolicznościową przed domem w Toruniu przy ul. Konopnickiej 16. Pomorski Związek urządził też za pośrednictwem swych ogniw terenowych, tj. Okręgów śpiewaczych, rocznicowe koncerty z utworami Moczyńskiego w roku 1971: dnia 13 V w Bydgoszczy (Okręg II bydgoski), dnia 15 maja w Toruniu chór „Dzwon” (łącznie z uroczystością 50-lecia swego istnienia), dnia 20 V w Gąsawie (Okręg żniński) i dnia 6 VI w Toruniu (Okręg I Toruński). W maju 1972 chór „Dzwon” nagrał dla archiwum radia utwory Moczyńskiego.

Zygmunt Moczyński należy do tych dotychczas stosunkowo nielicznych wybitniejszych muzyków pomorskich, którzy pozostawili trwałe ślady swej działalności kompozytorskiej i społecznej. Nie był on i nie chciał być jako kompozytor twórcą awangardowym, nowatorem, świadomie szedł utartymi drogami, nie szukał nowych środków formalnych czy ekspresji. Posiadał wszakże dar świeżości inwencji, znał dobrze szczególnie fakturę pieśni chóralnej, który to gatunek kompozytorski najchętniej uprawiał i w którym też

p. p. OM

12

pozostawił najliczniejsze i najlepsze utwory. Spuścizna kompozytorska Moczyńskiego, uratowana w okresie wojny przez dra art. Kl. Krajewskiego¹¹ (166 pozycji) czeka na naukowe opracowanie, a większość utworów na wydanie.

Najlepsze, najdojrzalsze utwory Moczyńskiego powstały w toruńskim okresie jego życia i dlatego właśnie Toruń ma prawo uważać go za swego kompozytora. Moczyński był też jednym z bojowników walczących o ożywienie dotychczas dość ospałego życia muzycznego tego miasta. Za jego czasów życie to nabrało większego rozmachu. Stulecie urodzin Moczyńskiego jest więc odpowiednim momentem, by zintensyfikować walkę o przywrócenie Toruniowi należnej mu, a utraconej po II wojnie, rangi na polu kultury muzycznej.

Dramatyczne, nie sprzyjające normalnemu rozwojowi sztuki muzycznej na dłuższą metę dzieje naszego terenu, a więc również miasta Torunia, nie pozwalały w ostatnich stuleciach na wytworzenie się u nas głębszej tradycji muzycznej. Pod tym względem staliśmy niemal aż do końca okresu międzywojennego w tyle za większością ziem Polski zachodniej i częściowo centralnej. Tym wyżej więc cenimy i czcimy tych wybitniejszych muzyków, twórców i odtwórców oraz działaczy, którzy pozostawili trwałe ślady w dziejach naszego regionu. Takim muzykiem, kompozytorem, pedagogiem i organizatorem muzycznym był właśnie Zygmunt Moczyński.

Był on także społecznikiem-muzykiem, który współtworzył życie muzyczne Torunia, kiedy ono, po okresie marazmu, w latach trzydziestych, po zreorganizowaniu Konserwatorium Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Toruniu, po założeniu Orkiestry Symfonicznej w tym mieście i po zainicjowaniu już dość bujnego własnego życia koncertowego Torunia, po zaprojektowaniu gmachu

¹¹ Małżonka Moczyńskiego w obawie przed zniszczeniem przez okupanta spuścizny muzycznej męża powierzyła ją po zaaresztowaniu go przez gestapo niemal w całości jego uczniowi, Klemensowi Krajewskiemu w Toruniu; Krajewski przechował ją przez okres okupacji w swej piwnicy, a po wojnie przekazał Zarządowi Pomorskiego Związku Śpiewaczego w Toruniu, w którego archiwum materiały te dotychczas się znajdują.

filharmonii toruńskiej, zapowiadało intensywny rozkwit w latach następnych. Moczyński brał poważny udział w tym ruchu, współorganizował wspomniane Konserwatorium Muzyczne, opiekował się młodymi twórcami, nauczał bezpłatnie harmonii czy form muzycznych, pomagał, radził, dodawał otuchy młodym muzykom itd. Słowem, był przykładem muzyka-społecznika, dzisiaj niestety u nas coraz rzadziej spotykanego. Warto o tej dziedzinie jego działalności wspomnieć zwłaszcza dziś, kiedy w Toruniu życie muzyczne pulsuje słabym tętnem, kiedy jego kultura muzyczna staje się coraz uboższa i kiedy powinniśmy wyteńczyć wszystkie siły, aby odbudować życie muzyczne miasta.

Zygmunt Moczyński (1871—1940)

14

kompozytor, dyrygent
i pedagog

autor: Witkowski L.

Urodził się w Bydgoszczy 23 VI 1871 r. jako syn Marcina i Eleonory z domu Holstein. Ojciec jego był organistą przy kościele farnym. Zygmunt odziedziczył po nim talent muzyczny. Zdolności muzyczne, dyrygenckie i kompozytorskie miał też brat Zygmunta, Leon, późniejszy kanonik i profesor seminarium duchownego we Włocławku.

Już jako 6-letni chłopiec Zygmunt wykazywał nieprzeciętne zdolności muzyczne, grał nawet publicznie w kościele na organach. Śpiewał za młodu w chórze i poznawał praktycznie dzieła wielkich mistrzów — klasyków muzycznych, a uczęszczając do miejscowego Instytutu Muzycznego bardzo wczesnie zaczął komponować i przez to zwrócił uwagę swych nauczycieli i opiekunów. Radzili oni oddać go na kształcenie do sławnej Szkoły Muzyki Kościelnej w Ratzbonie (Regensburgu). Pod wpływem ojca jednak (który widocznie bał się o przyszłość materialną syna, sądząc, że z trudem mógłby utrzymać się z muzyki), Zygmunt wybrał zawód pedagoga. Uczył się najpierw w Rogoźnie Wielkopolskim w tzw. preparandzie, tj. we wstępnej szkole dla przyszłych nauczycieli, a potem w Paradyżu (dziś Gościkowie), w powiecie międzyrzeckim, w seminarium nauczycielskim, kontynuując pobocznie działalność kompozytorską. Otrzymał w 1893 r. świadectwo dojrzałości, objął posadę nauczyciela-praktykanta w szkole podstawowej w Koźminie, w której pozostał również po złożeniu w 1895 r. egzaminu kwalifikacyjnego na nau-

• Wybitni ludzie Torunia, pod red. B. Bisłupa, 281
Tommi 1982

czyciela szkoły podstawowej. Gdy jednak uzyskał stypendium, udał się na studia muzyczne w Instytucie Muzyki Kościelnej w Berlinie, kształcącym przyszłych nauczycieli muzyki dla szkół podstawowych. Po dwóch semestrach studiów w latach 1897—1898 otrzymał dyplom organisty, dyrygenta i nauczyciela muzyki. Powróciwszy z Berlina nadal pracował w szkole podstawowej w Koźminie do 1 I 1900 r. Starania jego o uzyskanie stanowiska nauczyciela muzyki w seminarium nauczycielskim w Grudziądzu skończyły się niepowodzeniem, ponieważ pruskie władze szkolne zarzuciły mu, że ojciec jego i dziadek byli powstańcami polskimi, a żona, z domu Maria Goebel, źle mówiła po niemiecku. Moczyński przeniósł się więc w 1900 r. do Szczecina, gdzie pracował jako nauczyciel muzyki w szkole katolickiej, pełniąc jednocześnie funkcje organisty i dyrygenta chóru przy tamtejszej farze.

W czasie swego pobytu w Szczecinie Moczyński skomponował dość znaczną liczbę utworów muzyki religijnej: msze, pieśni, hymny, preludia itd.; niektóre spośród nich zostały opublikowane w Niemczech. Wydanie utworów polskiego kompozytora przez firmy niemieckie świadczyć może o uznaniu ich za utwory wartościowe. Sam Moczyński, gdy się w 1919 r. przeniósł do Polski, wiele własnych utworów skomponowanych w tym czasie pozostawił w Szczecinie, co może dowodzić, że osobiście uważał je za mniej ważne dzieła okolicznościowe i nie przywiązywał do nich większej wagi.

Po wyzwoleniu Polski został Moczyński dnia 1 IV 1919 r. nauczycielem w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Rogoźnie Wielkopolskim, gdzie nadal komponował. Powstały wtedy m.in.: na chór męski *Gaude Mater Polonia*, *Msza polska* i pieśń żołnierska oraz koncert Jankiela (melodeklamacja do słów A. Mickiewicza).

Rok 1922 rozpoczął okres najintensywniejszej i najwybitniejszej twórczości kompozytorskiej Moczyńskiego. Objąwszy w tym roku posadę nauczyciela muzyki w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Toruniu, związał się z tym miastem na stałe aż do swej śmierci. Po przejściu po 12 latach pracy w tej uczelni na emeryturę został w 1935 r. wykładowcą teorii muzyki i wicedyrektorem Konserwatorium Muzycznego Pomorskiego Towarzy-

stwa Muzycznego w Toruniu. Poza tym był w latach 1928—1939 dyrygentem toruńskiego chóru męskiego „Dzwon”, który postawił na wysokim poziomie. Przez kilka lat był także organistą w kościele Najświętszej Marii Panny w Toruniu i dyrygentem chóru „Cecylia” przy tymże kościele. Był też w drugiej połowie lat trzydziestych przewodniczącym Koła Muzycznego Konfraterni Artystów w Toruniu oraz współpracował z toruńską Rozgłośnią Polskiego Radia.

Jeżeli Moczyński przed przybyciem do Torunia komponował przeważnie utwory religijne, co się tłumaczy — zwłaszcza w okresie szczecińskim — charakterem usługowym tych kompo-

zycji w związku z pełnieniem przez Moczyńskiego funkcji organisty i dyrygenta chóru kościelnego, to w jego okresie toruńskim przeważały utwory świeckie, narodowo-patriotyczne, w znacznej mierze związane z tematyką regionalną — z *Hymnem Pomorza* na czele — oraz z morzem, co w latach międzywojennych było bardzo aktualne. Moczyński pisał nadal szczególnie chętnie kompozycje na chór męski i mieszany. Jako doświadczony dyrygent chóralny wyczuwał bowiem dobrze możliwości brzmieniowe i techniczne chórów amatorskich, które też później wiele z tych jego utworów włączyły na stałe do swego repertuaru pieśniarskiego i dotychczas je wykonują.

W okresie toruńskim napisał Moczyński jednak również niektóre większe utwory kantatowo-oratoryjne. Znacznie mniej liczne są utwory czysto instrumentalne. Znamienną jest przy tym rzeczą, że choć sam był organistą wirtuozem i zżył się z organami, mało na ten instrument komponował. Wiele wybitniejszych utworów Moczyńskiego otrzymało nagrody i wyróżnienia.

Z okazji 50-lecia twórczości kompozytorskiej Z. Moczyńskiego Pomorski Związek Śpiewaczy w Toruniu wydał w 1938 r. w swej „Biblioteczce” osiemnaście jego utworów (w tym *Zasłubiny morza*, *Hymn Pomorza*, *Witaj polskie morze nasze*, *Straż nad Wisłą*, *Od morza — z Pomorza my polski lud*, *Gdy do wsi przybyli ułani*, *Jakże cię mam brać dziewczyno*, *Matula mi wciąż radziła*). W tej samej „Biblioteczce” ukazało się wiele utworów chóralnych Moczyńskiego, napisanych dla młodzieży szkolnej, na jeden, dwa i trzy głosy równe, chłopięce, żeńskie lub męskie oraz pieśni o tematyce ówczesnego tzw. Wielkiego Pomorza, np. *Hymn Pomorza*, *Straż nad Wisłą* itp.

Moczyński odznaczony został w 1934 r. srebrną, a w 1936 r. złotą odznaką Zjednoczenia Polskich Związków Śpiewaczy, w 1928 r. — za zasługi w krzewieniu muzyki kościelnej — złotym krzyżem Pro Ecclesia et Pontifice, w 1936 r. zaś za działalność na polu sztuki Złotym Krzyżem Zasługi. Dnia 11 XII 1938 r. obchodzono uroczyste w Toruniu — w obecności licznych władz świeckich (z wojewodą pomorskim na czele) i duchownych — jubileusz pięćdziesięciolecia pracy kompozytorskiej Moczyńskiego. W części artystycznej tej imprezy znalazły się wy-

18

łącznie utwory jubilatą na orkiestrę i chóry. Moczyński znajdował się wówczas jeszcze w pełni sił twórczych.

W okresie okupacji hitlerowskiej Moczyński włączył się w działalność konspiracyjną. Był jednym z założycieli konspiracyjnej organizacji pn. „Batalion Śmierci”, powstałej w grudniu 1939 r. w Toruniu. Organizacja ta — zrzeszająca około 200 członków — prowadziła różnorodną działalność patriotyczną. Dnia 6 III 1940 r. gestapo rozpoczęło aresztowania, m.in. wśród członków tej organizacji. Aresztowano też Moczyńskiego, który w czasie śledztwa w Bydgoszczy dnia 17 IV 1940 r. został przez gestapo zamordowany.

Toruń, Bydgoszcz i Szczecin nazwały jedną ze swych ulic imieniem Moczyńskiego, a na domu w Toruniu przy ul. Konopnickiej 15, gdzie kompozytor mieszkał i tworzył oraz został aresztowany, umieszczono tablicę pamiątkową ku jego czci (jednak z mylną datą urodzenia: rok 1879 zamiast 1871!). Toruński chór męski „Dzwon”, którym Moczyński dyrygował od 1928 r. do wybuchu drugiej wojny światowej, przyjął w 1946 r. nazwę „Chór Rzemieślniczy Dzwon im. Zygmunta Moczyńskiego”.

Znaczenie Moczyńskiego dla kultury polskiej jest tym większe, że był on jednym z nielicznych kompozytorów pomorskich, którzy swą działalnością artystyczną, pedagogiczną, dyrygencką, kompozytorską, organizacyjną i społeczną dobrze się zasłużyli Toruniowi i regionowi pomorskiemu. Był współtwórcą rozwijającego się powoli i z trudem po latach niewoli życia muzycznego Torunia i Pomorza w okresie międzywojennym. Nie był on kompozytorem awangardowym, lecz hołdował tradycyjnemu stylowi muzycznemu. Spuścizna kompozytorska Moczyńskiego (166 kompozycji) szczęśliwie ocalała z pożogi wojennej i czeka na fachowe opracowanie naukowe oraz — przynajmniej w części — na wydanie.

Ciechanowski K., *Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim 1939—1945*, Warszawa 1972, s. 106—108, 370.

Czajkowski B., *Program koncertu kompozytorskiego ku czci Zygmunta Moczyńskiego w 20 rocznicę jego śmierci*, Toruń 1964.

MOCZYŃSKI ZYGMUNT (1871-1940)

pedagog, kompozytor, dyrygent, przywódcą organizacji konspiracyjnej » Batalion Śmierci za Wolność.

Urodzony 23 II 1871 w Bydgoszczy, był najmłodszym synem Marcina Moczyńskiego — organisty w tamtejszej parafii. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczęszczał do szkoły wstępnej dla nauczycieli tzw. preparandy w Rogoźnie, a następnie do seminarium nauczycielskiego w Paradyżu k. Opoczna, gdzie 23 II 1893 uzyskał świadectwo dojrzałości. Krótce pracował w szkole powszechnej w Koźminie, po czym wstąpił do Instytutu Nauki Kościelnej w Berlinie, który ukończył w 1898. Sympatyzował z Narodową Demokracją. Za manifestowanie polskości szykanowany przez Niemców — m.in. spotkał się z odmową zatrudnienia w charakterze nauczyciela muzyki w Grudziądzu. W końcu znalazł pracę w Szczecinie. Po odrodzeniu się Rzeczypospolitej powrócił w rodzinne strony. W 1922 powołany na stanowisko nauczyciela muzyki w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Toruniu, od 1934 był także wicedyrektorem Konserwatorium Muzycznego Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Toruniu. W latach 1928-1940 był ponadto dyrektorem chóru „Dzwon” i członkiem towarzystw muzycznych i śpiewaczych. Skomponował wiele utworów, m.in. *Hymn Pomorza* i *Straż nad Wisłą*. W grudniu 1939 założył z Wandą Bukiewicz i ks. Leonem Głowczewskim organizację konspiracyjną młodej inteligencji toruńskiej o zabarwieniu

narodowym ze środowisk gimnazjów ¹⁹
męskiego im. M. Kopernika i żeńskiego im. Królowej Jadwigi pn. Batalion Śmierci za Wolność. Patronując organizacji, przestrzegał przed zbędną brawurą. Osobiście instruował redakcję tajnej gazety „Za Wolność”. Wskutek zdrady aresztowany 6 III 1940 i wraz z innymi członkami konspiracji toruńskiej osadzony w Forcie VIII, przewożony na przesłuchania do siedziby gestapo przy ulicy Bydgoskiej, gdzie według relacji Józefa Jasnego był nagabywany o kontakty z warszawską centralą podziemną. Początkowo uznany za poszukiwanego przez gestapo działacza gdańskiej Polonii i wielokrotnego posła do sejmu gdańskiego o tym samym imieniu i nazwisku. Torturowany nie załamał się. Odrzucił propozycję współpracy. Przekazany do gestapo w Bydgoszczy, skąd ciężko zmaltretowanego 9 IX 1940 wyekspedowano wraz z dwudziestoma współpracownikami do więzienia Pawiak, gdzie poddano dalszym torturom i przesłuchaniom. Stracony 17 IX 1940 w Palmirach.

Akta Reichsjustizministerium, DZA Potsdam, t. III g. 10 a, 1597/40 g. Lista ofiar egzekucji w Palmirach zabezpieczona przez Janinę Gruszkowską, w: W. Bartoszewski, *Warszawski pierścień śmierci*, Warszawa 1970, s. 99

skomponował Ś., Konspiracyja
pomorska 1938-1947, Selszyński, Jolańska 1993
s. 103-109

19

Moczyński Zygmunt (1871-1940) członek KOP, współzałożyciel konsp. organizacji „Bataliony Śmierci za Wolność” w Toruniu.

Urodzony 23 VI 1871 r. w Bydgoszczy; syn Marcina – organisty i Eleonory z d. Holstein. Po ukończeniu Szkoły Elementarnej uczył się w szkole w Rogoźnie, następnie uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Paradyżu (Gościkowie) k. Opoczna, gdzie w 1893 r. uzyskał świadectwo dojrzałości. W 1899 r. ukończył Instytut Muzyki Kościelnej w Berlinie, otrzymując dyplom organisty, dyrygenta i nauczyciela muzyki. Za patriotyczne poglądy (był zwolennikiem Narodowej Demokracji) władze pruskie zabroniły mu po ukończeniu studiów podjęcia pracy w charakterze nauczyciela muzyki w

Grudziądzu. W 1900 r. rozpoczął pracę w Szczecinie jako nauczyciel muzyki w szkole katolickiej, pełniąc jednocześnie funkcję organisty i dyrygenta chóru przy tamtejszej farze. Po wyzwoleniu Polski Moczyński od 1919 do 1922 r. był nauczycielem w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Rogoźnie Wielkopolskim. W 1922 r. objął posadę nauczyciela muzyki w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Toruniu. Jego okres pracy w Toruniu obejmował twórczość kompozytorską (w tym czasie skomponował wiele znanych i popularnych utworów muzycznych), był wykładowcą teorii muzyki i wicedyrektorem konserwatorium Pomorskiego Towarzystwa Muzycznego w Toruniu. W latach 1928-1939 był także dyrygentem chóru męskiego „Dzwon”, organistą w kościele Najśw. Marii Panny i dyrygentem chóru „Cecylia”. Współpracował z Toruńską Rozgłośnią Polskiego Radia i Konfraternią Artystów w Toruniu.

W listopadzie 1939 r. był współzałożycielem i organizatorem konspiracyjnej organizacji młodzieży szkół średnich „Bataliony Śmierci za Wolność” wspólnie z nauczycielką Wandą Bukiewicz, ks. Leonem Głowczewskim, gimnazjalistami Jadwigą Kowalską i Henrykiem Czyżniewskim. Członkami tej organizacji byli nauczyciele, absolwenci i uczniowie toruńskich gimnazjów – im. M. Kopernika, Królowej Jadwigi oraz młodzież środowisk patriotycznych. Był też członkiem organizacji wojskowo-politycznej o zasięgu ogólnopolskim „Komenda Obrońców Polski” zaprzysiężony do niej pod koniec 1939 r. przez Zbigniewa Stankiewicza ps. „Grom”. Miał stały kontakt z konspiracyjną organizacją oficerów i podoficerów „Grunwald” działającą na terenie Pomorza. Mieszkanie Moszczyńskiego przy ul. Konopnickiej 15 w Toruniu było punktem kontaktowym członków „Batalionów Śmierci” i „Grunwaldu” do marca 1940 r. oraz jednym z miejsc, gdzie redagowano kolportowaną gazetkę „Za Wolność” – organ prasowy organizacji „Batalionów Śmierci”. W dniu 6 III 1940 r. został aresztowany wraz z innymi członkami „Batalionów Śmierci”, „Grunwaldu” i KOP. Był więziony w Forcie VIII w Toruniu, a przewożony na przesłuchania do siedziby gestapo przy ul. Bydgo-

skiej, gdzie był ciężko torturowany. Następnie był przewieziony do więzienia gestapo w Bydgoszczy, stąd 9 IX 1940 r. razem z Wandą Bukiewicz, Jadwigą Kowalską oraz siedmioma więźniami „Batalionów Śmierci”, „Grunwaldu” i KOP był przewieziony do warszawskiego więzienia na Pawiaku. W dniu 17 IX 1940 r. został rozstrzelany w Palmirach.

Ze względu na takie samo imię i nazwisko, jakie nosił działacz Polonii gdańskiej Zygmunt Moczyński, gestapo mogło podejrzewać, że był członkiem dywersyjnej Tajnej Organizacji Wojskowej z Gdańska i posłem do sejmu gdańskiego.

Odnaczony Złotym Krzyżem „Pro Ecclesia et Pontifice” (1928), Złotym Krzyżem Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej (1936). Jego imieniem nazwana jest ulica w Toruniu, Bydgoszczy i Szczecinie. W 1946 r. toruński chór „Dzwon” otrzymał nazwę „Chór Rzemieślniczy Dzwon im. Zygmunta Moczyńskiego”. Na domu w Toruniu przy ul. Konopnickiej 15, w którym mieszkał przez ostatnie lata życia jest tablica pamiątkowa.

Z małżeństwa zawartego 11 II 1896 r. z Marią z d. Gobel miał troje dzieci.

AP AK, T.: Adamek K., Moczyński Z., Stankiewicz L.; Bartoszewski W., *Warszawski pierścień śmierci 1939-1944*, Wyd. 2, Warszawa 1970 s. 528; Ciechanowski K., *Ruch oporu...*; Lipska H., Zawaćka E., *Torunianie w Palmirach*, Nowości 1986 (z 19 IX); Męclecki A., *Neugarten 27...* s. 233; *Pom. org. konsp. poza AK...*; Przybyłowa J., *Pamiętnik 1928-1965* s. 171 (rkp. Tow. Bibliofilów w Toruniu); *Sł. Konsp. Pom...* cz. 2, 3; Waszkiewicz Z., *Z dziejów ruchu oporu w Toruniu i powiecie toruńskim podczas okupacji hitlerowskiej*, Roczn. Toruński R. 15: 1980, s. 51-70; Witkowski L., *Zygmunt Moczyński (1871-1940). Kompozytor, dyrygent i pedagog*, [w:] *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, pod red. M. Biskupa, Toruń 1982 s. 281-286.

Michał Ojczyk

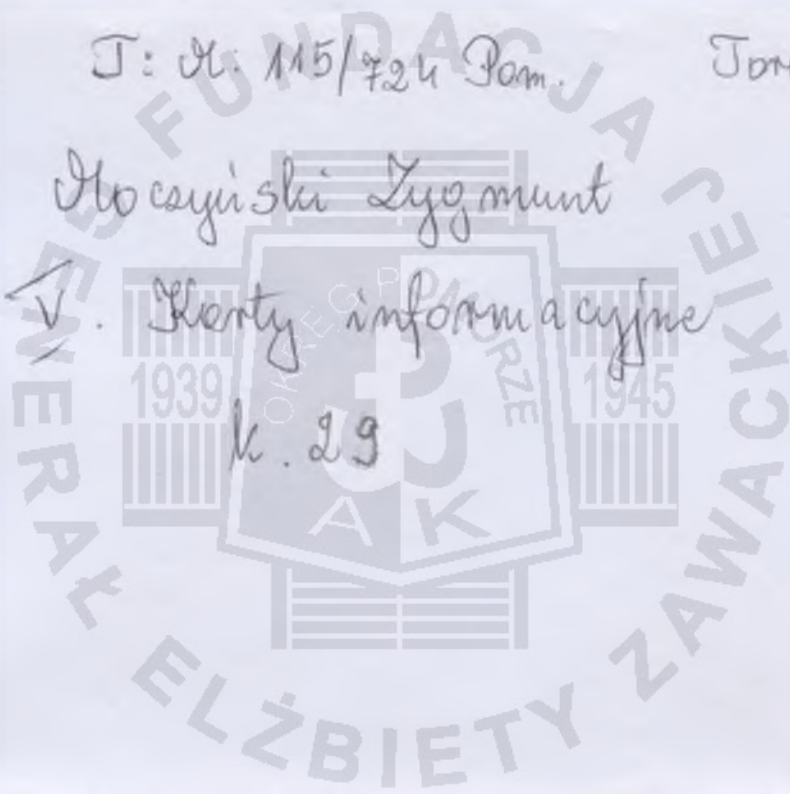
1939-1945, Słou. biograf. komisp. pomorskiej Toruń 1998, z. 4 s. 104

T: Nr. 115/724 Pom.

Toruń

Abcziński Zygmunt

✓. Karty informacyjne
k. 29

M-115

+
17.8.1940 dr. Moczyński Zygmunt

Toruń
KOP 1

Tomii, "Batalion Śmierci" 2

MOUZYNSKI ZYGUNT

Proferat muryki, konpnytor, k konpitererji od
seni 1939 r., pro dypedalenie w Batalionie Śmierci.
Spone dya li k s p r e m u e a t o r o s t a j e r j g o r e l e i,
k t o r o g' n e t l a p a r a t a z w i a d e c u n o r e i r a d i e
w e f i a c i i c u e p s e m. n a n e s y j e l t h a s i e s t y
d i n i c e i t t o m d a B u k i e r o w i e z. A e m s o r a n y
w i z n i e n y w p o s t a c z.

Zrodlo: Prylytowa J.: Pamięć. 1928-1965

A-2ak. 91.

S. 171. Rękopis. Własność
Tow. Bibliofilów w Toruniu

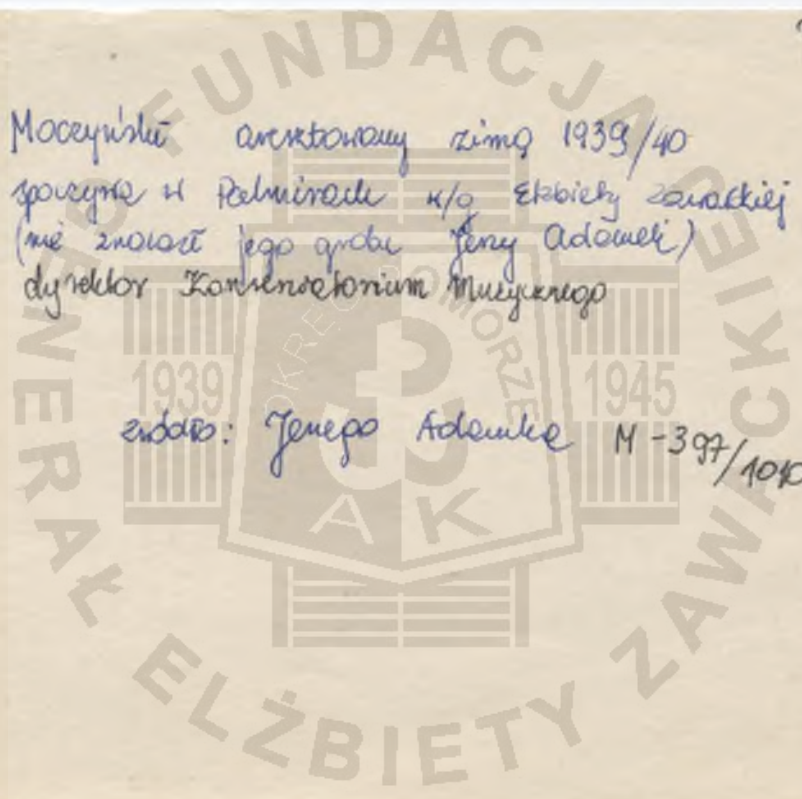
Tomii.
gafalepi
smem

3

Mocnyshu arektonauy zimy 1939/40
spoyms u Polmirede u/o Elzbiety Zawackiej
(nie znosze jego grebi Jany Adamek)
dyrektor Konsulochonim Muzkurog

zadob: Janygo Adamek M-397/1010

sa

FUNDACJA Forum 4

Moeryński Tygmont, emerytowany profesor
muryki, członek kierownictwa organizacji konspiracyjnej
"Batalion Smierci" i Forum. Arestowany i zmarł
1940 r. i Forum, zamordowany 17.10.1940 r. Rydzewy
i całe śledztwa -

ELŻBIETA ZAWACKA

Chwałowski str. 320

a

Tosin
KOS 5

Moczyński prof. muzyki
zaproszony do KOS przez Zbign. Stankewicza.
awantury 10. XI. 39 interwencyj na Wschodzie Zagibowski,
wieloletni patriotycznym spowiedca i muzyk w naszym kraju.
zob. rel. Zb. Stankewicz nr 85.

Mocnyński Zygmunt

Toruni
Beon Świe
6

206 art. d. Hitlerowskiego w u. Wyzb. Tomi d. d. Toruni

1939 1945
AK
tamże zdjęcie

Sonni

7

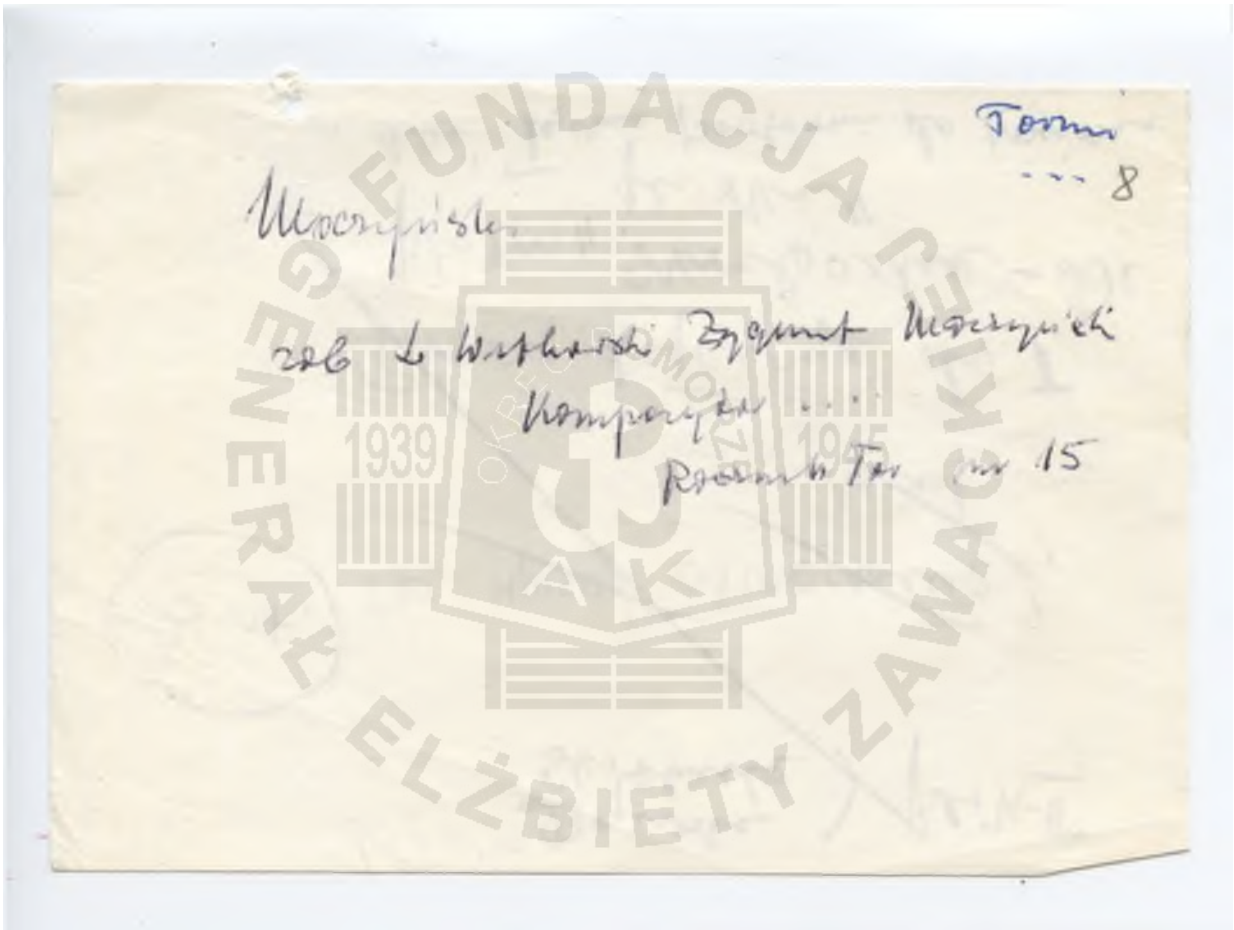
Moczyński

zob. rel. K. Adamek, K-305, list jej syna

Jerzego
związany z
Forst VIII

Konspiracja
~~rochem~~ operu. Aresztowany,
Bum

R.L.

Włoszynie

Forma
... 8

226 L. Włochowski Zygmunt Włoszyniecki
Kampania ...
Rozmowa z ... 15

FUNDACJA
GENERALNA
ELŻBIETY ZAWACKIEJ
AK
1939 1945

Marcyniak Zygmunt
ur. 1871

Towarzystwo
Badania Śmierci
9

współorganizator "Badania Śmierci"; wchodził w skład
kierownictwa tej organizacji;
wiosną 1940 przebywał w celu 17 - Fortu VII;
został zamordowany
Waxlerowicz Z., z drugiej strony oporu... Rocznik 15
p. 57, 61
(na podstawie K. Ciechanowskiego)

KP-04

Meerynalin Zygmunt

Tovni

10

zemy v'os'miv'atki (zob kartka osob.)
pov'ada list z Meeryn'alky do
rogo tice z 18.10.1939
ovaz kompaniy z. M. do hyme
Meatki Borshy S'auv'okiy (k Kartus)
Pragmi v'os'miv'atki dostav'oye te danu
do Izby Pamyat' Meeryn'shaya

Spravo prelozadam do Zren. P.K. 1
do doc. J. Witkowskyo

Tomislav
Bakelija M
Smierci
i KOP

+ Moczyński Zygmunt wr. 23. II 1871 w Bydgoszy
4 XII 1939 v współorganizator tajnej organizacji
"Bakelija Smierci"

"Orestowicz 6. III 1940, osadzony w Forcie VII
miejscowy w Bydgoszy, nie parolował. Rozstrzelany
17. IX 1940 v + Palmiński.

H.S. Kaminiski, który nauczył: prowadził oddziały
między Tomiszem i powiatu tomiszskiego z l. 1939-40

H. Lipski E. Zawada; Tomiszanie s. III
Nowina 1986 nr 183 z 19.09; tamże dotychczas
nr. 23 sierpnia 1871

Torun

BAT. ŚMIERCI

12

MOCZYŃSKI ZYGMUNT

Zob. APAK, INSP. BYDG., J.; DRYGAŁA H.

Wrzesień 13

Mieczysław Zygmunt
dyr. Konserwatorium Muzycznego w Toruniu,
mieszkał przy ul. Ronopnickiej 15 i pr.
Jerzy Adamcki starył mu m. in. jętko gonia
(1939/40).
mieszkał pod konicą zimny 1940 r.
rel. Jerzego Adamka — M-397/1010

KP/2.93

TORUŃ
"BAON ŚMIERCI"

14

MOCZYŃSKI ZYGMUNT

Prof. muzyki. Absolwent szkół muzycznych w Lipsku
Sprawował patronat nad ^{i Dobre} chórkiem
'Barbarianu Śmierci'.
Aresztowany w marcu 1940, maltretowany
w śledztwie, zmarł w Toruniu.

Jx/94 Janowski, Gęstawa, s. 76, 78

Toruń
"Batalion Śmierci"

15

MOCZYŃSKI ZYGMUNT

Toruń

"Batalion Śmierci"

Członek kierownictwa organizacji "Batalion Śmierci" w Toruniu.

9.IX.1940r. członkowie kierownictwa tej organizacji, tj. Wanda Bukiewicz, Jadwiga Kowalska, Edmund Czyżniewski, Wacław Holc, Alfons Mirecki, Zygmunt Moczyński i Wacław Wiśniewski zostali przewiezieni z Bydgoszczy do gestapo w Warszawie i byli więzieni na Pawiaku. Razem z nimi zostali tam przywiezieni por. Waldemar Geringer i por. Franciszek Zaborowski oraz 12 innych. 17.IX.1940r. wszyscy wymienieni z nazwiska oraz 10 z pozostałych 12 zostali rozstrzelani w Palmirach. Pozostali dwaj, tj. Eugeniusz Nasiłowski i Stanisław Roszkowski zostali przekazani do Oświęcimia. Na tej podstawie autor artykułu przypuszcza, że byli oni wywiezieni do Warszawy na konfrontację, co świadczyłoby o bezpośrednich powiązaniach "Batalionu Śmierci" z jakąś organizacją w Warszawie.

K.Ciechanowski, Regionalne, [w:] Walka podziemna., s. 219.

HGr'94

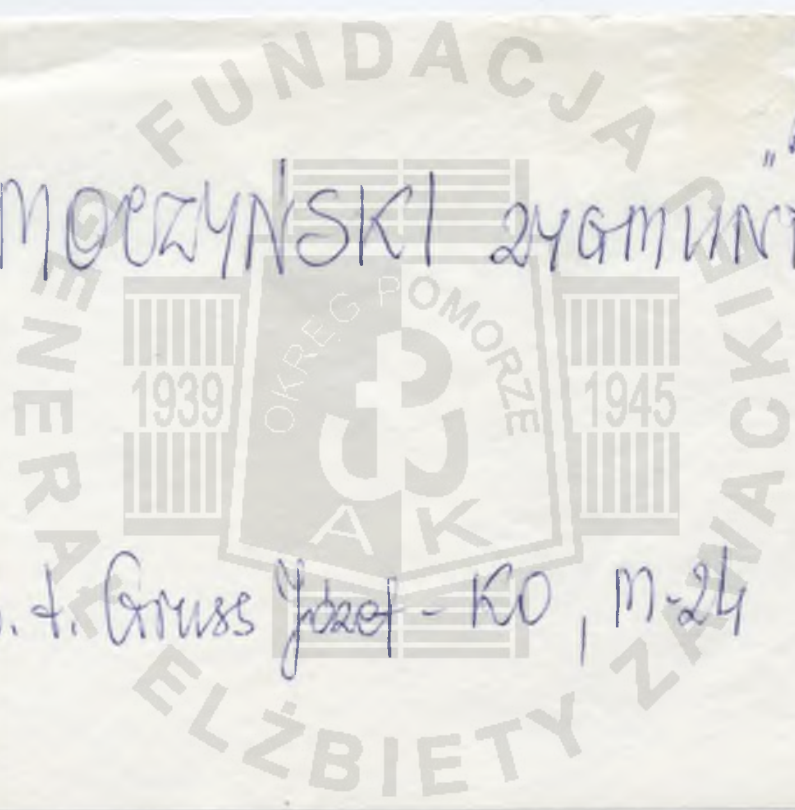
2/

TORUN
"BIAŁY SZKIEŁO"
16

MOŻYŃSKI ZYGMUNT

Łob. 4. Gruss Józef - KO, m-24

8x1/94

Małyński Zygmunt
Tereny
Batalski
simonci
17
Przełamy w Polmurach

Łob. Konarska f. insp. Teren
cm. 97

II/1

Toruni

18

Moczyński Zygmunt

zbiór ob. "Wierności"
miejscowej

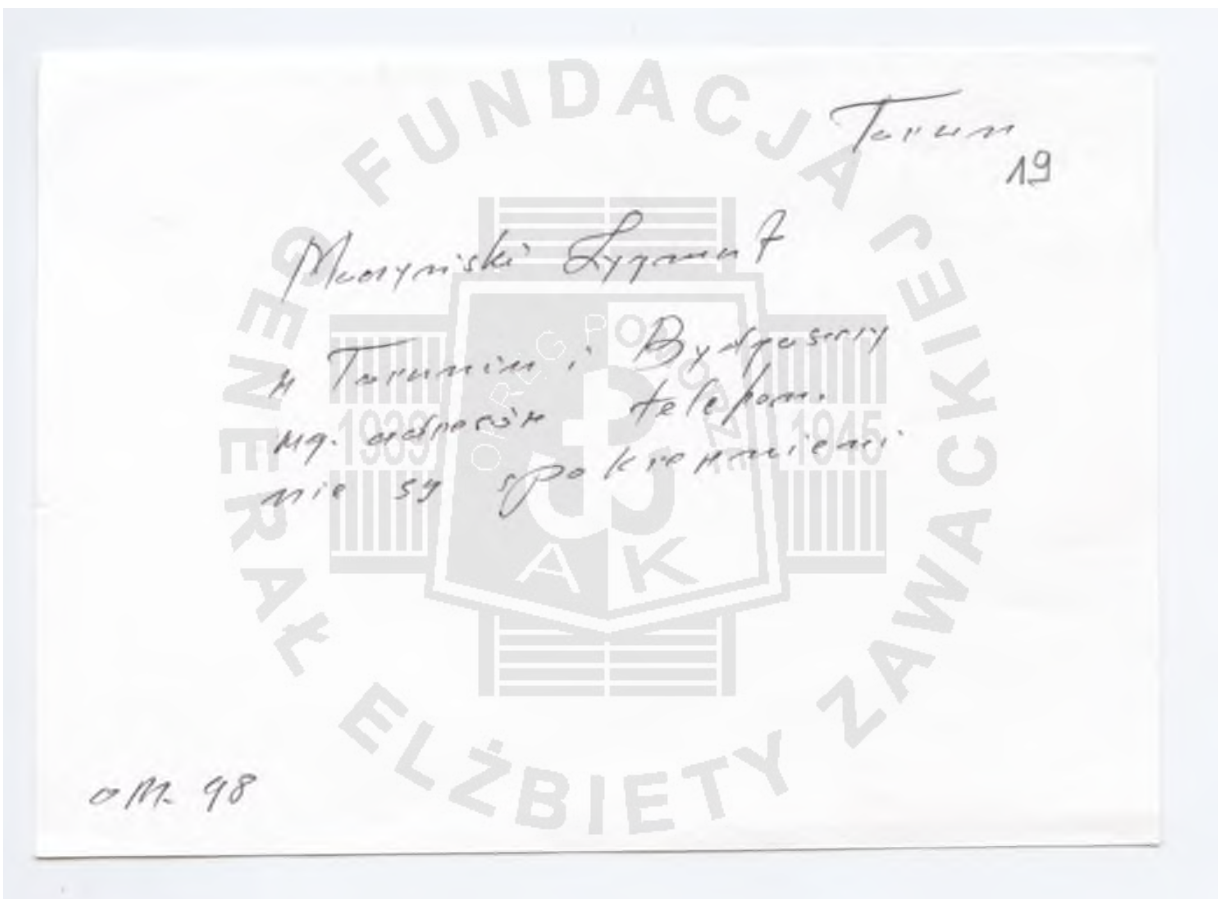
Joanna Major

telet. 6-540-731

u Toruni

Upracowania jeszcze nie posiada

OM-98

Moskwyński Zygmunt

Tonni
20

kompozytor, prezes toninistycznego Towarzystwa Akademi-
czego

zob. T. K. 348 / 348 Pom. dyktowana Waleris

s. 15, 16, 18

MS X103

a)

MOCZYŃSKI Zygmunt

1871-1940. Członek KOP, współzałożyciel
Konsp. organizacji „Bataliony Śmierci
20. Wolność w Toruniu, 1928-1939 -
dyrygent chóru męskiego „Dzwon”, „Cecylia”
Aresztowany w 1940 z innymi członkami
„Batalionów Śmierci” i Grunwaldu. Więziony
„Fort VII w Toruniu. Rozstrzelany 17. IX 1940
Relacja Michała Ojczyka

Zob.

Słownik Biograficzny Konspiracji
Pomorskiej 1939-1945 część 4
Fundacja „Archiwum Pomorskie AK”
Toruń 1998
str. 104, 105

DRut
2003

Toruń
Bataliony
Śmierci 20
Wolności 21
Pomorze

Moczyński Zygmunt Tomni 22
KOP

Jeden z założycieli "Batalionu
Smierci"; był członkiem KOP.

zob. pr. mgr. Z. Bessyński, Poznańskie
org. kemp. w m. Tomni..., s. 62, 63...
(Leibel. Fund.)

№. 24104

Mościński Zygmunt

Tomii 23

Prebywał w Torcie VIII rąsem
z aresztowaniem ciałmimolem
Zaborowskiim.

zob. T: M: 996/1730 Pom. 2.1/11
Zaborowski E. (Tomii)

Wk. 1/105

+ Mowzyński Zygmunt

- inicjator założenia torunskiej organizacji „Bataliony Śmierci za Wolność”
- rozstrzelany w Palmirach w 1940r.

24 Torun
Bataliony
Śmierci
za
Wolność

zob. Lipka H., Żenacka E., Torunianie w Palmirach,
w: Ruch Oporu na Pomorzu..., t. 3, s. 141

18113h.

+ Moczyński Zygmunt

Toreń
25

W Toruniu aresztowano dyrygenta Zygmunta Moczyńskiego, którego gestapowcy pomylili z gorączkowo poszukiwanym dr. Zygmuntem Moczyńskim, prominentem gdańskiej Polonii i jej wielokrotnym posłem do sejmu gdańskiego. Moczyńskiego — tego z Torunia — rozstrzelano za działalność antyhitlerowską w Wolnym Mieście, w którym nigdy nie był i nigdy nie działał. Dr Zygmunt Moczyński — ten z Gdańska — ukrywał się przez całą okupację w Generalnej Guberni i zmarł po wojnie w ukochanym Gdańsku.

zob. Mędrkowski A., Newgarter J. &
dziejów gdańskiego gestapo,
W-wa 1974, s. 233

MP. 115

Stożynski Zygmunt Tomini
"Bob. Śmierci" 26
Członek kierownictwa "Batalionu
Śmierci"

rob. Waszkiewicz z dziejów
ruchu oporu, Dziennik Torunski 15,
1980, s. 57-61.

WA. 1/15

Moczyński Zygmunt Tomni
"Dziś Śmierć"
27

ob. Chwałowski B., Gąsiorowski A.,
Steyer G., Polska Podziemie
na Pomorzu..., Gdańsk 2005,
s. 113-114.

nr 1/15

Moszyński Zygmunt

Toruń
KOP 28

zob. Gąsiorowski A., Klomenda
Obrońców Gólski..., Toruń 2012,
s. 105

WR. 1, 115

+ Moczyński Zygmunt

Toruni 29

zob. Przybyłowski Anna, Przyby-
szewski Stanisław, Komorowski
mim. Hus. Pomorskie Tow. Hus.
w Toruniu ze dyrekcji
Piotra Perkowskiego w l. 1936-1939.
(+ zed.)

AKO.1/15

PTC 1400
Kancelaria Zarządu

115 - M

18-1986

Toruń

Moczyński Zygmunt Moczyński Z.

Mocayński Zygmunt

